

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת תרומה בבא מציעא פג - פז:

ועיין בקה"י בב"ב [סי' כ"ד אות ג'] דשו"ט בהא, וכו' בסו"ד, ואפשר דגם במקום רואים אינו חיוב ממון, אלא חיוב הבאת עדים, דאנן תלינן שודאי היה עדים, ומה שחייב לשלם הוא משום שאינו ממלא חיובו להביא עדים, [כענין מתוך שאינו יכול לישבע משלם], ועכ"פ אין זה בגדר חיוב ממון אלא כעין חיוב שבועה, ולא מהני בכזה מיגו דהעזה כמו דלא מהני באיכא חיוב שבועה. ועוד י"ל, דזה גופא שאינו מביא עדים הוא ראייה והוכחה שפשע, דתלינן שודאי היו עדים, ומה שאינו מביאן הוא משום שידועין חובתו ולא זכותו, והוי ראייה אלימתא כעין אנן סהדי, דלא מהני מיגו דהוי כמיגו במקום עדים.

פג. שבועה זו תקנת חכמים היא וכו', ואתא ר' אלעזר למימר אין גמרא כר"מ, ומיהו תמה אני וכו'.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, רש"י פי' כדלעיל דר' אלעזר סבר כר' יהודה דנתקל כגניבה ואבידה הוא. ותמיהא מילתא, כיון דהשתא ס"ל לר"מ דשבועה זו תקנת חכמים היא, מה יש לו עוד לתמוה על רבותיו דגמיר מינייהו גמרא כר"מ, ולמה ישבש דברי רבותיו לומר דלית להו תקנה בזו וטעו בעיקר דינא, אין זה אלא מן המתמיהין.

לפיכך הנכון דאף ר' אלעזר ס"ל דאיכא הכא תקנת חכמים, ומשום דס"ל בעיקר דין נתקל כר' יהודה היה תמוה ואומר שאף לפי התקנה יש לתמוה היאך זה וזה ישבע כר"מ, שהרי תקנת חכמים היתה בנתקל ונתקל לאו פושע הוא, וכיון שכן לא עשו חכמים תקנה לפושע, אלא לאותן שהן כעין גניבה ואבידה, ולא הוצרכה תקנה לשומר חנם שלא פשע, דהא כיון דנתקל סתם לאו פושע הוא, מדינא נפטר וא"צ תקנה, ולשומר שכר הוא שהוצרכה תקנה לפוטרו, ודוקא כשלא פשע, אבל אם פשעו בין שומר חנם ובין שומר שכר חייבין כדינם, שלא עשו תקנה אלא בסתם נתקל שאינו פושע, וזו היא תמיהתו של ר"א היאך נאמר כי לעולם זה וזה ישבע ויפטר, דהא תינה במקום מדרון דנתקל לאו פושע, אבל במקום שאינו מדרון נתקל פושע הוא ושניהם חייבים, ואפי' במקום מדרון שנפטרים בשבועה שלא פשעו, הניחא היכא דליכא רואים וכו'.

פג. ההוא גברא דא"ל לחבריה זיל זבין לי ארבע מאה דני חמרא וכו'.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, פירש רבינו דהאי עובדא מיירי כשעשאו שליח בעדים למיזבן ליה חמרא, בין בממונא דשליח ולמיהדר לאשתלומי מיניה, ובין דיהיב ליה בעה"ב זוזי לאלתר למיזבן ליה, ואי לאו דאיכא קלא להאי מילתא והו"ל במקום רואין, הוה משתבע דתקף שלא בפשיעה ומיפטר, דכיון דליכא כפירה בשליחות, ושליח אמר עבדי שליחותאי וטעין הכי בברי, ומשלח לא ידע, משתבע איהו דידע ומיפטר, וכן כל כיו"ב. [וכן פי' בחי' המיוחסים להריטב"א בפ"י בתרא. אבל בפ"י קמא נראה דלאו

פג. איסי בן יהודה אומר "אין רואה שבועת ה' תהיה בין שניהם", הא יש רואה יביא ראייה ויפטר.

כ' הרי"ף, איכא מ"ד לאפטורי נתבע משבועה הוא דתני איסי הכי, כפשטון של דברים, ואי ליכא ראייה משתבע ומיפטר. ואיכא מ"ד, אטו אנן לא ידעינן דמאן דאית ליה ראייה דמיייתי ראייה ומיפטר, וא"כ מאי אתא איסי לאשמועינן, אלא הא אתא איסי לאשמועינן, דהיכא דיש רואה ליכא שבועה, אלא או יביא ראייה ויפטר או ישלם, אבל שבועה ליכא, ואכרע ר"ח ז"ל האי טעמא בתרא וכו'.

וכ' בהגהות חש"ל, פשוט דבמקום שיש רואין, מחויב להביא לכה"פ שני עדים שיעידו כדבריו, ולא מהני עד אחד, דאף דעלמא קי"ל דעד מסייע פוטר משבועה, מ"מ כיון דהוי במקום שיש רואין, היה ידוע הדבר להרבה בנ"א, והא שנודע הדבר לאדם אחד לאו ברור הוא, הלכך אפי' בשבועה אינו נאמן, וכן איתא בשיטמ"ק בפ"ק דב"ק [יא. בד"ה יביא] בשם הרא"ש ז"ל. [וז"ל הרא"ש, תימה לפי ר"ת דפירש דעד אחד פוטר משבועה, א"כ למה לי עדים, בעד אחד סגי, וליכא למימר דלאו דוקא נקט עדים, דהא כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד [סוטה ב:]. ונראה לי דלא קשה, דכיון דדרשינן קרא לכדאיסי דבמקום שיש רואה צריך להביא עדים ולא מיפטר בשבועה, א"כ עד אחד נמי אינו פוטר].

ויש להסתפק אם העידו קרובים או פסולין אי מהני, כיון דהכא לאו מתורת עדות, רק מתורת ברור, [אבל מ"מ יהיה צריך שישבע, דהא קרובים לא יכולים לפוטרו משבועה. ודו"ק]. ונראה דזה תליא אי לפינן מקרא ד"אין רואה", גם קרובים יש להכשיר, דהא הם נמי מיקרי רואים, אבל להברייתא [דב"ק י: יא.]. דיליף לה מקרא ד"יביאה עד", אפשר דעדים כשרים בעינן. אך מדברי תוס' שם [יא. בד"ה יביא] שכ' דמשמעות דורשין איכא בינייהו, לא משמע כן, דלפי מש"כ טובא איכא בינייהו. והדבר צ"ע.

פג. הא יש רואה יביא ראייה ויפטר.

הקשה הקצוה"ח [סי' רצ"ד סק"ב] דיש רואה אמאי חייב לשלם, ליהמניה במיגו דאי בעי אמר להד"ם או החזרתי, דהא טעמא דשבועת השומרים גופיה כ' הרמב"ם [פ"ב מהל' שכירות ה"ח] משום דמיגו לאפטורי משבועה לא אמרינן, והרא"ש בשבועות [פ"ז סי' ג'] כ' דמיגו דלהד"ם או החזרתי הו"ל מיגו דהעזה, וא"כ הא תינה לשבועה, אבל לממון דקי"ל אפי' מיגו דהעזה מהני, וכמבואר בש"ך [סי' פ"ב כללי מיגו אות ו'], אמאי יתחייב ממון. [והגרע"א בתשו' כ' דכיון דהאי קרא כתיב בפרשת שומר שכר, ליכא מיגו דלהד"ם, דהא רוצה הוא ליטול שכרו]. [מיהו בסוגיין דאיירי בשומר חנם תקשי].

בשליח איירי, אלא בלוקח ומוכר, ונשבע המוכר דלאו ברשותיה תקיפו. יעו"ש].

פג. א"ל ארבע מאה דני חמרא תקיפי קלא אית לה למילתא וכו'.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א בשם הראב"ד, פירוש קול צווחה ויללה שהאדם צווח ומודיע צערו לרבים, [ופשיטא לן שהיה שליח זה צווח אם החמיץ ברשותו, אע"פ שאין ההפסד לו כי אם למשלחו], ואי לא צווחת, אלמא מתחילתו חומץ היה ואתה חומץ קנית לזה, אם תביא ראיה שצעקת במוצאך אותו חומץ תיפטר וכו', ואם לא תביא ראיה ע"ז הקול, אין דין הלוקח כי אם עמך, ואתה תדין עם המוכר.

פג. זיל אייתי ראיה דמעיקרא כי מזבנת להו חמרא מעליא הוה וכו', כמאן כאיסי וכו'.

כ' הנימוק"י בשם הר"ן, מהא שמעינן דלאו דוקא בשבועת השומרים אמרה איסי, אלא אפי' בעלמא כי הכא, אי אתרא דשכיחי ביה סהדי לא מייפטר בשבועה אלא בעדים.

פג. רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא וכו'.

ופירש"י דתברו ליה שלא במקום מדרון ובפשיעה, א"נ בדיגלא. והמאירי כ', שומר שכר שנאנס במקום שהעדים מצויים ולא היה אפשר לו להביא ראיה שהוא משלם כמו שביארנו, מדת חסידות היא שלא לחייבו, ולקבל שבועתו וליפטר, ואף שכרו אינו מפקיעו, שהרי אם יודע שנאנס בודאי נוטל שכרו כמו שביארנו בפ' הזהב, ומאחר שאף הוא טוען כן, ראוי להאמינו מתורת חסידות, והוא שאמרו כאן רבה בר חנא וכו', הא בנתחייבו מצד פשיעה יראה שאין כאן חסידות, אלא מקבל מהם תשלומיו. וגדולי הרבנים פירשוהו בפשיעה, ולא יראה כן.

וכן מה שאמר הב להו אגרייהו והשיבו דינא הכי, לא אמרה [רבה בב"ח] אלא שמאחר שנתחייבו לו לשלם והפקיעו מן התשלומין, דיו בכך ולא ישלם אף השכר, [אי לאו משום מדת חסידות], אבל אם היו נפטרין מן הדין, כגון שלא היה במקום שהעדים מצויים ונשבעו, **דין הוא** לשלם שכרם כמו שביארנו בפ' הזהב, וכן אם נתחייבו לשלם ושילמו, מנכין שכרן מן התשלומין.

והרמב"ן כ' וז"ל, משמע דתרי שקוליא תברו חד חביתא, ודרו באגרא הוה, רש"י ז"ל. [ולכאוי' דלא כפירש"י שלפנינו בדיגלא]. א"נ במקום שיש רואה, ר"ח ז"ל, [וכהמאירי]. ומדלא פירשו בגמ' לא נ"ל כדבריהם, ועוד ראיתי שהוזכר בירושלמי מעשה כזה, ולא הוזכר שם בכל אותה גמ' דין אגרא ומקום רואה. אלא ה"פ, שקל גלימיהו שלא יברחו, ואתא לקמיה דרבא בהדייהו לדינא, אי פשעו אי שברו בכונה אי במקום רואה ישלמו, ואם לאו ישבעו כמתני', וא"ל רבא מיד הב להו גלימיהו, וא"ל דינא הכי, דלא יודו ולא ישבעו כלל, וא"ל בסוף דליהב להו גלימיהו ואגרייהו, ולא מן הדין אלא משום שנא' למען תלך בדרך טובים ואורחות צדיקים תשמור.

פג. שהן בני אברהם יצחק ויעקב.

ופירש"י וסעודתו של אברהם גדולה משל שלמה, כדמפרש בגמ'. וכ' ע"ז התו"ט, נ"ל דאע"ג דמאברהם לחוד דייק, אצטריך למימר נמי יצחק ויעקב, משום דא"כ אפי' פועלים שהם מזרע ישמעאל ועשו נמי לא יצא ידי חובתו, להכי נקט שהם בני אברהם יצחק ויעקב, כלומר כי ביצחק יקרא לך זרע, ביצחק ולא כל יצחק. [נדרים לא].

ובתו"ח לקמן [פוג:] הקשה כן על פירש"י, ופירש דהא דקאמר שהן בני אברהם יצחק ויעקב, לאו אסעודת אברהם שעשה למלאכים קאמר, אלא ה"ק שהן בני אברהם יצחק ויעקב שנתברכו מפי השכינה בעושר וכבוד וגדולה, וכל אחד היה גדול בדורו כדאשכחן בכמה דוכתי, וא"כ מסתמא הוה סעודתיהו שבכל יום עדיפא מדשלמה כדמסיק, [א"ה, בסנהדרין [צד]: אמרינן דחזקיה מלך יהודה היה אוכל ליטרא ירק בסעודה, ופי' המהרש"א אוכל קמעא ומתברך במעיו], אלא דבגמ' פריך דבאברהם א"א לומר כן דסעודתו עדיפא מדשלמה, דהא אפי' בשעה שהכניס אורחים לא הוה ליה

אלא תלתא תורי, ואילו גבי שלמה כתיב וכו', ומשני התם תלתא תורי לתלתא גברי וכו'.

פג. קמ"ל דאמרו ליה האי דטפת לן אדעתא דעבדינן לך עבידתא שפירתא.

הקשה הט"ז [סי' של"א ס"א] ונחזי עבידתייהו, דכה"ג פריך לעיל [עו.]. ומשני דא"ל למחזי. וי"ל דהכא שהבעה"ב בעצמו אמר שיוסיף להם על דעת שיעשו מלאכה יפה, כיוונו שיעשו לו על צד היותר טוב שהם יכולים, ובא לאפקוי שלא יתעצלו במלאכתן, משא"כ בפ' האומנין שלא אמר להם בעה"ב כלום, רק הפועלים אטעו אהדדי ואמר פועל לחבירו שהבעה"ב יתן לו ד' ושכרכם על בעה"ב, ואז אין זכות לפועל לתבוע ד' רק מכח שאומר שעשה לו מלאכה יותר יפה משאר פועלים, על כן צריך שיהיה באמת יותר יפה.

פג. בתוד"ה השוכר. פי' ר"י בששכרן סתמא וכו' אבל אם התנה מעיקרא, הכל לפי תנאו.

וכ"ה בשו"ע [סי' שלא ס"א]. וכ' הגרע"א, אם יש הכחשה ביניהם, דהבעה"ב אמר להשכים ולהעריב והפועל מכחישו, אין הבעה"ב נאמן אף שהוא מוחזק, כיון שטענתו נגד המנהג, כההיא דלעיל סי' ס"ה. [וז"ל השו"ע שם, טען האריס שהתנה שיטול החצי ובעל השדה טען שלא התנה אלא ליתן לו השליש, הולכים אחר מנהג המדינה]. [ועיי' בהגה"א [ע"ד הרא"ש [סי' א'] ע"פ הירושלמי, זאת אומרת מנהג מבטל הלכה] שכ' וז"ל, דהולכין אחר המנהג בדיני ממונות, והבא לשנות המנהג, וטוען שהתנה בענין אחר ולא כמו שהמנהג נוהג, עליו להביא ראיה].

פג. פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעה"ב.

ופי' תוס' הטעם דכשחוזר לביתו אינו לצורך בעה"ב, לכך אין לו להתבטל ממלאכתו בשביל החזרה, [אבל כשהולך למלאכתו הוי צורך בעה"ב]. ובתו"ח כ', טעמא דמילתא נראה כדי שיקרא קריאת שמע ויתפלל תחילה קודם שיצא למלאכתו, דזמן תפילת השחר מצותה עם הנץ החמה דכתיב ייראוך עם שמש, ומשעלה עמוד השחר יצא. [והא דלא שיירו לו ג"כ זמן לתפילת מנחה, אולי עיקר הטעם משום ק"ש דאורייתא. ועדיין צ"ב]. והגרע"ב"ץ כ' הטעם, דשאני מייגנא ממיקם. [יומא כב. ופירש"י שם, נוח לו לאדם לנדד שנה מעיניו מליך לישן וכו', מלהיות עומד ממסתו בהשכמה].

פג. וניחזי מהיכא קא אתו.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, פירוש דכיון דליכא מנהג הכא, אית לן למיזל בתר אתרא דאתו מינה, ושמעין מהכא שההולך ממקום למקום ופוסק שם על שום דבר סתם, אם יש שם מנהג הולך אחר המנהג, ואם אין שם מנהג, הולך אחר מנהג מקומו. וז"ל הנימוק"י בשם הרשב"א והר"ן, ומדאמרינן הכא וניחזי מהיכא אתו, כלומר וינהגו כמנהג אותו מקום שבאו משם, שמעינן דכל עיר חדשה, אם נודע רוב אנשיה מהיכן באו, הכל כמנהג אותו מקום שבאו משם. [וכע"ז כ' בשיטמ"ק בשם הרמ"ך וז"ל, בני העיר שנתיישבו מחדש, קובעים מנהגותם כמנהגות אנשי העיר שיצאו משם וכו' [יעו"ש עוד]. [ומשמע דגם זה בכלל מה ששינוי הכל כמנהג המדינה, דמנהג המקום שיצאו משם בני עיר חדשה זו, הוא מנהגא דהכא ג"כ. אבל מל' הריטב"א משמע דליכא הכא מנהג המדינה, רק דבה"ג הולכין אחרי מנהג הפוסק עצמו לפי מקום שיצא משם].

פג. במי שהשלים עבודתו עדי ערב.

פי' המהרש"א בח"א, יום המיתה נקרא ערב אף לגבי צדיקים לפי הדמיון. או מלשון ערב ותענוג, ע"ש הכתוב "ושכתב וערבה שנתך" [משלי ג', כ"ד]. ובבן יהוידע כ' וז"ל, מלבד פשט הדברים דקאי על יום המיתה, יש לפרש ערב לשון ערבות, שהאדם חייב גם בשביל אחרים מצד הערבות אם לא הוכיח אותם, והוא השלים חיוב המוטל עליו גם מצד הערבות. [וז"ל הר"י בשע"ת [ש"ג אות ט"ט], כי נתחייב הנברא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדוניו, והפועל הנאמן יהיה מהיר במלאכתו, וישגיח

על מלאכת הפועלים חבריו וכו' כי הפצו ורצונו אשר תעשה מלאכת אדונו בלא רמיה.

פג: אמר להם תפסוהו.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, והא דדאין בלא עדים והתראה ושלא בזמן סנהדרין, שאני הכא דשליחא דמלכא הוא, ומדיני המלכות להרוג בלא עדים והתראה לייסר העולם, כמו שראינו בדוד שהרג גר עמלקי [שמואל ב', א', ט"ו - ט"ז], ושלוחו של מלך כמותו. [אמנם במשך חכמה סוף פ' כי תצא [כ"ה, י"ט] כ' דבאותו שעה לא היה לדוד דין מלך, שלא קבלוהו עדיין רוב ישראל עליהם, והרגו ע"פ הודאתו שהרג את שאול ובניו, דבן נח נהרג בעד אחד ודיין אחד, ואפי' ע"פ עצמו כמש"כ החינוך [מצוה כ"ו]. וכן צדד המלבי"ם בפירושו לשמואל, ומסיק דצ"ע לדינא]. ומ"מ במקום שאין כח למלך לעשות כן מחוקי המלכות, אף הממונה שלו אינו רשאי, ואם אמר לו המלך לעשות כן, יהרג ואל יעבור.

ועיין במאירי לקמן [אהא דשלח ליה ר"י בן קרחא עד מתי אתה מוסר עמו של אלקינו להריגה], שכ' שכל שגורם ליהרג נפשות מדין המלכות שלא מדין תורה, הרי זה ממניי המלשינות והמסירה. [מיהו י"ל דהתם כשהמעשה עצמו אינו מחייב מיתה בדין תורה, והכא מיירי הריטב"א רק במה שדן אותו בלא עדים והתראה ושלא בזמן סנהדרין. או דנימא דבהא גופא פליגי ר"א בר"ש ור"י בן קרחא, דהריטב"א כ' כן לבאר דעת ר"א בר"ש, והמאירי ביאר דברי ר"י בן קרחא].

פג: ברש"י ד"ה בעלו. שהיא בסקילה וכל הנסקלין נתלין.

כ' הרש"ש, זהו דעת ר"א בסנהדרין [מה:]: במשנה, אבל חכמים פליגי עליה שם, ועיין כתובות ל: בתוד"ה דין. [דאמר' התם מיום שחרב ביהמ"ק, אע"פ שבטלו סנהדרין, דין ארבע מיתות לא בטלו, והקשו תוס' מעובדא דהכא, ותיצו דבנו בעל תחילה ואח"כ הוא, דהוא בעולה, והרי הוא בחנק].

והחת"ס בתשו' [חומ"ס סי' כ"ה, הו"ד בליקוט כאן] הביא מי שהקשה לו כהרש"ש, וכ' להוכיח דר"א בר"ש ס"ל נמי דכל הנסקלין נתלין, וסוגיין קיימא כוותיה. וכ' עוד, דבלא"ה דברי רש"י צ"ב, הא כל הנסקלין נתלין היינו אחר שהומתו בסקילה נתלין על העץ, אבל להמית בתליה לא שמענו. ולזה י"ל דלא באנו אלא להפיס דעתו של ר"א בר"ש שלא ייצא מכשול מתחת ידו, וכיון דמיתת תליה הוא חנק וקיל מסקילה וכו', נמצא דבמה שגרם לזה שנתלה ע"י המלכות, לא גרם לו רע, שהרי היה חייב סקילה ובכלל מאתים מנה, ורק התליה הוא שגרם לו יתר על דינו, לכן פירש"י דהא כל הנסקלין נתלין, ואילו היה נסקל בב"ד נמי היה נתלה, נמצא לא יצא תקלה מתח"י.

וז"ל חי' הריטב"א החדשים, וא"ת והלא דינם בסקילה, ואמרינן בעלמא אע"פ שבטלו סנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו. י"ל שלא בטלו שימות במיתה חמורה יותר, אבל פעמים שהוא מת במיתה קלה יותר, כשם שפעמים שימות על משכבו, והכא להקל נשתנה דינו, דתליה מענין חנק שהיא יותר קלה מסקילה לדברי הכל. וי"א דאתיא כמ"ד כל הנסקלין נתלין, ואין צורך.

פד: שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון.

כ' בתו"ח וז"ל, מס' הזוהר פרשת תולדות [קמב:]: משמע דהיינו מה שאמרו חז"ל [תנחומא תולדות י"א] כשנכנס יעקב לפני אביו לברכו, נכנס עמו ריח גן עדן, לפי שהיה לבוש באותה שעה במלבושיו של אדם הראשון, וכיון דיעקב מעין אדה"ר, חזרו הבגדים לכמות שהיו מעיקרא וקלטו ריח גן עדן וכו', [יעו"ש ל' הזוה"ק]. ונראה דלהכי כתיב [בראשית כ"ז, כ"ז] ויאמר ראה ריח בני כריח שדה, וכי שייך ריח גבי ריח, אלא לפי שכתנות עור של אדה"ר היו מאירין ונהירין כדאיתא במד' [ב"ר כ', י"ב] וכו', והיינו דקאמר ראה ריח בני, כי ריח ההוא היה נרגש בחוש הראות, שהיו אז הבגדים מאירין ומריחין בבת אחת, כי ריח גן עדן הוא אור העליון הצפון לצדיקים.

פד: כי היכי דליהו להו בני שפירי כוותי, גמירי אורייתא כוותי.

כ' בבן יהוידע, נראה דנתפעל ר' יוחנן בדבר זה לעשותו, כדי שבזכות זה שהוא מסבב לבנות ישראל להוליד בנים זכרים יפים וחכמים, יזכה שיהיו לו בנים זכרים של קיימא, אחר כי מתו לו עשרה בנים, כמו שאמר [ברכות ה:]: דין גרמא דעשיראה ביר. גם כדי שיהיו הנולדים נחשבים בניו.

פד: א"ל ומאי אהנת לי וכו'.

כ' בבן יהוידע, ודע כי בודאי ר' יוחנן לא היתה כוונתו מעיקרא לעשות לו אונאת דברים, דאמרינן לעיל [נח:]: אם הוא בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אך כוונת ר' יוחנן לומר לו, בעל כרחי צריך להודות לך, כי אתה בקי יותר ממני בדבר זה, מפני כי ליסטאה בליסטאותיה ידע, אך ר"ש בן לקיש נצטער כי חשב דלא איכפת לר' יוחנן בזלזול שלו.

וז"ל המהרש"ל, נ"ל דהכי קאמר ליה, מאי אית לך רשותא להכלימי ולומר לסטים בליסטנותא ידע, דהא כבר מוזהר שלא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, אלא ודאי בזה אתה מקנטרני שהייתי ליסטים מחמת דוחק והייתי מזולזל, ועתה נעשיתי שר וחשוב, מאי אהנית לי וכו'. והוא לא השגיח בדברו כך, והבין שכפשוטו אמר, ומשו"ה השיב לו דאקרבינך תחת כנפי השכינה. א"נ השיב שרשות בידו להכלימו ולקנטרו בכל, שהרי הוא רבו והכניסו תחת כנפי השכינה. [א"ה, לפ"ר יל"ע ממש"כ הרמב"ם [בפ"ד מהל' ת"ת ה"ה] דאם ניכר לרב שהתלמידים מתרשלין בדברי תורה ומתפרין עליהם ולפיכך לא הבינו, חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כזי לחדדן, ומשמע דשלא לחדדן אסור. ואולי כוונת המהרש"ל דהכא נמי מה"ט הכלימו, ומש"כ להכלימו בכל היינו אפי' לזכור מעשיו הראשונים].

פד: הוה קא אזיל וקרע מאניה.

כ' המהרש"א בח"א, משום דהשתא ראה דמתוך אלו כ"ד קושיות ופירוקים הוה רווחא שמעתתא, והו"ל כאילו למד ממנו, וחייב לקרוע עליו, דמה"ט אמרינן ס"פ אלו מציאות [לג]. ת"ח שבבבל עומדין זה מפני זה. [וכשנצטער מתחילה לא קרע, עד שראה שלא הועיל לו ר' אליעזר כ"ל, ואשכחן כה"ג שקרעו לאחר זמן, כדאמר בברכות [מג]. נח. נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן].

פד: בצפרא אמר להו זילו מפני ביטול תורה.

כ' בס' בניהו, נראה ודאי גם בלילה בעת היסורין כשהיה על מטתו, היה עוסק בתורה, אך בלילה לא היו באים תלמידים ללמוד ממנו ולא היו באים לשאול ממנו בדברי תורה, אבל ביום באים תלמידים לביתו ללמוד ממנו ונכנסים אצלו לשאול בדברי תורה. [ומה שאמרה דביתו דלא ליפוק לבי מדרשא כי היכי דלא לדחוקו רבנן, כבר פירשה איהו גופיה בבן יהוידע, דחוששת היתה שמא יהיו דוחקים אותו לצערו בדברים של קינטור, מפני שהיו בכעס עליו מחמת אותו מעשה דהוה תפיס גנבי, ואותו צער יזיק לו לבריאות גופו, אבל כשבאים לביתו ללמוד ממנו או לשאלו, ליכא למיחש להכי].

פד: סליקו ואתו הנן [שתין] ספונאי ועיילו ליה וכו' ואכיל להו.

בבן יהוידע הביא קושית המפרשים איך נטל הנן שתין עבדי ושתין ארנקי, והא קיי"ל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם. ותיריך, דאיהו סבר הדורון הזה בא לו בזכות היסורין שהיה סובל ולא בזכות התורה שהיה לומד. עוד תירץ, שלא קיבל הדורון ליהנות בו הנאה של תענוג, אלא קבלו להברות עצמו, שיש בזה פיקוח נפש, מאחר דאשתו מרדה והלכה לה ואין לו להברות עצמו.

פד: אוגנין בעלייתאי.

כ' המהרש"א בח"א, אע"ג דקבורת המת מצוה היא ועובר בל"ת כדאמרינן בפ' נגמר הדין [סנהדרין מו:]: מ"מ לא היה חש ר"א על הקבורה, דאבעיא להו התם קבורה משום בזיונא [שלא יתבוזה לעיל כל שיראוהו מת ונקרב ונבקע], או משום כפרה [כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות. רש"י], והוא כבר בא לידי נסיון שאין רימה ותולעה ישלוט בו ולא יבא לידי בזיון, וכפרה נמי לא הוה צריך, דיסורים שהיה לו היו ממרקין ומכפרין עליו. ועוד י"ל דמשום כבוד המת שרי להלין, והוא משום כבודו עשה, כדקאמר ולא מיעסקי בי שפיר.

פד: יומא חד חזאי ריחשא דקא נפיק מאוניה.

כ' המהרש"א בח"א, אמר נפשות בל' רבים, כי ע"י שנעשה בעל תורה, מתקיים בו לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, גם נפשות שיבואו מהם יהיו כמוהם, כדלקמן מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה. ובעיון יעקב פי', כי רוב בנים הולכין אחר אחי האם [עיי' ב"ב קי.], וזה שאמר ולוקח נפשות חכם, נפשות תרתי משמע, שע"י שהחזירו למוטב נמצא לוקח שני נפשות, נפשו ונפש עצמו, שלא יוציאו לעז עלי.

פה. וכל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפי' הקב"ה גוזר גזירה מבטלה בשבילו.

וטעמא דמילתא, כ' בבן יהודע, דבב"ב [ח.]. אמר רב אין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ וכו', וכיון דמלמד תורה לבן עם הארץ, אשר היה זה הבן ג"כ יוצא עם הארץ, דנמצא ממעט עמי הארצות, וממילא ממעט הפורענות, לכן יש כח בזכותו לבטל גזירה של פורענות. ועיי' בפ"י הרי"ף לע"י שחידש, דאע"פ שלא התפלל ולא ביקש לבטלה, הקב"ה מבטלה בשביל זה שלימד בן עם הארץ תורה, יותר משאר הצדיקים שאין הקב"ה מבטל גזירה אלא אם שאלו בפיהם.

פה. כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח, שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם.

כ' בעיון יעקב, נראה דמה"ט אמרינן בפ"ק דקידושין [ל.]. עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה, א"ר יהודה אמר שמואל כזבולון בן דן שלמדו אבי אביו, וכדכתיב והודעתם לבניך ולבני בניך, מכאן ואילך לא צריך וכו', כיון ששוב אין התורה פוסקת מזרעו לעולם. [ומשמע לכאן דגדר החיוב ללמד בן בנו הוא שישתדל שלא תפסוק התורה מזרעו, ולפ"ז היכא שבנו אינו ת"ח, יש לדון דאולי יתחייב ללמד לבן בנו, ולדורות הבאים אחריו, כיון שמחויב להשתדל שלא תפסוק התורה מזרעו לעולם. ויל"ע].

פה. מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה.

כ' הת"ח, וא"ת וכי התורה מחזרת, והלא היא מונחת בקרן זוית וכל הרוצה ללמוד הרשות בידו וכו'. ונראה לפי שנאמר בפ' ואתחנן [ה', י"ט] את הדברים האלה דבר ה' וגו' קול גדול ולא יסף, ואיכא מ"ד ולא פסק, שקולו קיים לעולם, והענין תמוה למאי נפק"מ קול מתן תורה קיים לעולם. ונראה לפרש לפי שבשעת מתן תורה יצא השפע מאתו ית' והשפיע על הר סיני כל התורה כולה שבכתב ושבע"פ מדרש ואגדה, הכל נאמר לו למשה מסיני, ואותו השפע קיים לעולם ועד, וכל תלמיד ותיק העוסק בתורה לשם שמים, השפע ההוא מחזיר עליו ונח עליו, וזוכה לחדש חידושי התורה ע"י השפע ההוא שהוא כדמות רוח הקדש וכו', והיינו דכתיב קול גדול ולא יסף, שקול שפע של מתן תורה לא פסק עד היום וקיים לעולם, והיינו דאמר מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה, רמז לקול שפע ההוא וכו' מחזיר עליהם כאדם המחזיר על אכסניא שלו, ואינו פוסק מהם לעולם. ועוד נראה דלהכי יסדו בחתימת ברכת התורה בא"י נותן התורה, ולא תקנו לומר נתן התורה כמו שתיקנו בפתחת הברכה היא, רמז שעוד היום הוא נותן התורה, והוא קול שפע הבא ממנו למי שזוכה בו.

פה. וקרו ליה קטין חריץ שקיה.

ופירש"י דאיניש גוצא הוי. ובס' בנייהו הקשה, דבשלמא מה שקורין אותו חריץ שקיה, הוא שבח אליו, דמזה מוכח שאין שולט בו גיהנם וכו', אך מה שקורין אותו קטינא וכו', הנה אין בזה שבח אלא גנאי. ונ"ל בס"ד כוונתן בזה לשבח, והיינו לאו על קומתו, אלא על ענוה ושפלות שהיה מקטין עצמו, ומחמת שהיה מקטין עצמו, לא האמין בעצמו שאין אור גיהנם שולט בו, לכך היה בודק עצמו כל שלשים וכו'.

פה. שלא ברכו בתורה תחילה.

בשיטמ"ק הביא תשובת הרמב"ם ש' וז"ל, מה שפירש לנו בזה הוא, שהנמעט מלעלות לס"ת הוא אסור, והוי תלמידי חכמים רובם קשה עליהם התנועה לעלות לס"ת והוי נמנעין מלעלות. והנראה לי בפירוש דבר זה הוא בהיפך, והוא שהדבר האסור הוא היות איש תלמיד חכם נמצא

כ' הגריעב"ץ, שמא היה אותו יום שאירע שהיקל בו בכבודו של תלמיד חכם. או דילמא בההוא יומא דאיפטר ליה ההוא צורבא מרבנן, ונתבקרה פנקסו. [ועיי' ביפ"ע דבקהלת רבה ובפסיקתא דרב כהנא איתא, שאמר ר"א בר"ש כן מקודם בחייו שיצא תולעת א' מאזנו, ובזה הסימן הכירה אותו אשתו אחר מותו ליקחה מגוש חלב למרוני ליקבר אצל אביו. ולפ"ז אולי י"ל דקבורתו אצל אביו מיתלא תליא במה שנתכפר לו חטא זה דזילותא דההוא צורבא מרבנן].

פד: כי הוי אתו בי תרי לדינא וכו', נפיק קלא מעיליתא ואמר איש פלוני אתה חייב וכו'.

הקשה המהרצ"ח, וכי מותר לדון ולהורות בכה"ג, וכי מותר לדון ולהורות בכה"ג, והרי כתיב "לא בשמים היא", ואלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש, ואסור לדון מכח נבואה או רוח"ק, ורבה שאמר בשעת מיתה בהרת קודם לשיער לבן טהור וכו', הוא ג"כ בכלל לא בשמים היא, כמש"כ הכס"מ [פ"ב מהל' טומאת צרעת ה"ט], ומכ"ש שידין אדם אחר המיתה בענין יוצא מגדר הטבע וכו'. ואפשר דיני ממונות שאני, כיון דשמעו הבעלי דינים לדבר הנשמע מן העליה, הוי כנתרצו לזה, וממון אתיהיב למחילה, [א"ה, יש לדון דלכא"ו לא היה ידוע לבריות דבר מיתתו עד שנודע ע"י אותה שכנה [כמבואר לקמן וברש"י ד"ה כולי האי], ומה שנתרצו מתוך סבורים שהוא חי וראוי לפסוק הדין מעיקרא דדינא, אין כאן ריצוי לקבל דינו אם היו יודעים האמת דפסק זה בכלל לא בשמים היא], אבל פשיטא דבאיסור והיתר א"צ לשמוע לו.

פד: שלח לה נהי דבתורה גדול ממני אבל במעשים טובים מי גדול ממני.

כ' בס' בנייהו, נ"ל דרבי עניו הוא, ואין כונתו לומר על ר"א שאינו גדול מממנו במעשים, אלא שלח לה כן כדי לידע מה תאמר היא, דבאמת אם בתורה יוכל לדעת אם גדול ממנו אם לאו, אבל במעשים א"א לידע, כי מי יודע מה יעשה האדם מעשים טובים בבית בתוך ביתו, אך ודאי על הרוב אשתו יודעת, ולכן שלח לה כדברים האלה כדי שאם יודעת שיש לו מעשים נפלאים תאמר, ואז ידע ערכו, וגם ילמוד גם הוא לעשות כמעשיו, וכאשר היה כן באמת, שהגידה לו מעשים שבסתור, שהיה מקבל עליו יסורין בפיו וברצון לבו בלילה בתוך ביתו, ואז ע"י כן גם רבינו הקדוש למד לעשות כמעשיו, שאמר חביבין יסורין וכו'.

פה. דההוא עגלא דהוה קא ממטו ליה לשחיטה וכו'.

כ' הגריעב"ץ, היתה בו נשמה מגולגלת, ובודאי תיקונה של בהמה היא שחיטתה, אבל לכך נענש רבי, שלא התפלל על נשמת אותו המגולגל שתצא מן הבהמה ותשיג תיקונה על ידו בלי צער שחיטה.

פה. כולו שני יסורי דר"א לא שכיב איניש בלא זימניה.

כ' המהרש"א בח"א [סוד"ה קיבל עליה], משום דר"א בר"ש תפס גנבי והמיתן קודם זמנו וע"ז קיבל יסורין, על כן אח"כ כשנתכפר לו זכה שלא ימותו בלא זמנם. וז"ל ס' בנייהו, גם בזה הרוו מן השמים שלא מסר ר"א אדם להריגה קודם זמנו הראוי לו בכך מן השמים לפי עוונותיו.

פה. א"ל חכים עבדו יתן וגולתא דדהבא פרסו עלך ורבי קרו לך, ואת אמר אמר לקרייתא אנא איזיל.

כ' המאירי, לעולם יזהר אדם ממצד ההתנכרות ושלא לכפור בטובת מי שהטיבו, ומי שמתנכר למי שהטיבו, אין צד פחיתות למטיבים אם יזכיר לו חסדים שגמלו, ואדרבה ראוי לו כדי לביישו ולהוכיחו, ואף הוא ראוי לו לחזור. מעשה היה ברבינו הקדוש שהשיב אחד מבני הגדולים מדרך רעה, והשלימו בחכמה ובתורה והכתירו במדות ובמוסר, עד שהושלם להשפיע לזולתו וסמכו ברבי, ופעם אחת שמע שהיה רוצה לעזבו ולשוב לעירו ואמר לקרייתא אנא איזיל, וכעס עליו רבי ואמר לו, חכים עבדי יתן וכו', ואת אמרת לקרייתא אנא איזיל, ואף הוא חזר בו וקבל עליו בשבועה לבער מחשבה זו מקרבו, ואמר מומי עזובא דא.

פה. קרי עליה וכו' ולוקח נפשות חכם.

שם, ועולה לפניו כהן עם הארץ או מי שהוא גרוע ממנו בחכמה וקורא תחילה, ולהיות שהם מיעטו כבוד תורה ואין קורין תחילה בתורה, אלא קורא אחר פחות מהם, לקרובם שאין תורה יוצאת מבניהם. [כדאמרין בנדרים פא]. דמה"ט אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהם].

והר"ן בנדרים כ' בשם מגילת סתרים של החסיד ה"ר יונה וז"ל, ודאי היו עוסקין בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמוהים על מה אבדה הארץ, עד שפרשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחילה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקין בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלין בה. ובביאור דבריו כ' החת"ס שם, שעיקר מצות עסק התורה הוא מצוה בפנ"ע להגות בה יומם ולילה ולהעמיק ולעיין בכל תוצאותיה ומובאיה כי עמקו מחשבותיה, וזהו עוסק לשמה של תורה, לא לבד לידע ההלכה איך יעשה המעשה, ואז בשעת החורבן לא עסקו ע"ז האופן והמחשבה הלז, וכיון שכל כוונת עסקן בתורה אינו אלא לעשות המצוות, א"כ אין לימודה ועסקה גמר מצוה ואין מברכין עליה, [כדאמרין במנחות [מב]: כל מצוה שעשייתה גמר מצוה מברכין עליה, ושאיין עשייתה גמר מצוה אין מברכין עליה], אבל המברך עליה מודה שכונתו שמלבד קיום המצוות, עוד העסק בעצמו מצוה. עכ"ד. [בקיבור].

פה: כי הווי מניצו ר' חנינא ור' חייא, א"ל ר' חנינא לר' חייא בהדי דידי מניצית וכו'.

כ' הקה"י [חלק ה', בביאורי אגדות שבסוף הספר], מלשון כי הווי מניצו משמע שהיה להם מחלוקת רגילה, ואינו מובן איזו מחלוקת היה להם, וגם הא כל המחזיק במחלוקת עובר בעשה [סנהדרין קי.], ואי נחלקו בעניני הלכה, למה להם להזכיר כל אחד ואחד שבחו וגדולתו.

ויש לפרש דבזה גופא נחלקו, איך כדאי להתנהג, אם ללמוד תדיר בפני עצמו וע"י זה יתגדל מאד בתורה, או להשתדל לזכות את הרבים אע"פ שע"י זה יש לו הרבה ביטול תורה לעצמו, כדקחשיב דשדינא כיתנא וכו'. והוכיח ר' חנינא שהלכה לעשות כמותו, שהרי הצליח כ"כ עד שח"ו אי משתכח וכו' מהדרנא מפלפולי וכו'. ור' חייא הוכיח כמותו מדהצליח בהנהגתו כ"כ דעביד שלא תשתכח תורה מישראל. ומשמע דהלכה כר' חייא, מדקאמר רבי כמה גדולים מעשי חייא, ועיי"ש עוד באריכות ממעלת ר' חייא בעוה"ב, אולם א"א לומר בזה כלל לכל אדם, דהא צריך אומדן כמה ראוי הוא לפעול כשישתדל בזה וכמה יפעול כשישתדל בזה, ולא כל האדם שוין בזה.

ובבן יהוידע כ' באופן אחר קצת וז"ל, דר' חנינא היתה תורתו אומנותו, עוסק בתורה ימים ולילות ואינו עוסק בגמילות חסדים שהם עסק הגוף, כדי שלא יתבטל מעסק התורה רגע, אך ר' חייא היה דרכו שעושה גמילות חסדים בגופו, ושניהם הווי מניצו ופליגי בסברא זו, דר' חייא אומר לר' חנינא לא טוב אתה עושה בזה שאתה מונע עצמך מן גמילות חסדים לגמרי, אלא אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך, ור' חנינא אומר להיפך וכו', ואמר לר' חייא וכו', והלא דרך זה שאני נוהג בו יש בו תועלת גדולה לקיום התורה וכו', [ואם] יזדמנו איזה גזירות וצרות המבלבלים הדעת וע"י כך ישתכחו איזה הלכות מחכמי הדור וכו', אנא מהדרנא להו מפלפולי וכו', ור' חייא השיב לו כי גמילות חסדים שכרה גדול שמגין שלא ישתכחו הלכות מישראל וכו', וראה אופן הגמילות חסדים דאמינא לך, שהם שייכים ללמוד ועסק התורה וכו', ואז גמילות חסדים כזו יכולה היא שתגין שלא ישתכח שום הלכה מחכמי ישראל.

פה: אחתינהו לר' חייא ובניו.

כ' תוס' [פו. בד"ה אוקמינהו], שלשתן, כדדריש במדרש וכו'. וכ' ע"ז בעיון יעקב, בימי חרפי אמרתי, שהרגישו תוס' דליכא למימר דדוקא תלתא בעינן כמו אברהם יצחק ויעקב וכו', דא"כ אמאי לא אוקמינהו [אליהו לאבות] לתרתי [מינייה] [מינייהו] בהדי הדדי, אלא ודאי דאפי' בתרתי מייתו נמי משיח בלא זמנו, וא"כ למה אוקמינהו [רבי] לשלשתן, אלא כדדריש במדרש. וז"ל תור"פ, וא"ת והיאך יתפללו שלשתן, וי"ל במדרש דתענית דרשינן שירדין לפני התיבה שלשה, דכתיב וכו'.

פה: אמר משיב הרוח ונשבה זיקא, אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא.

כ' הרמב"ן, ואי קשיא וכי ר' חייא ובניו לא היו מתפללין י"ח ברכות, [כל יום ויום. ל' ח' הריטב"א החדשים], ומאי שנא האידנא. לא קשיא, יחיד על הציבור שאני, ותענית ציבור שאני, שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים, שנאמר הן א-ל-ל כביר ולא ימאס, וה"ל אמרינן התם בתעניות [כה]: ולשמואל הקטן שליח ציבור דמיעני היכי משכחת לה, כגון דאמר משיב הרוח נשב זיקא, אמר מוריד הגשם אתא מיטרא.

פה: בתוד"ה כי מטא. אע"ג דאיכא נמי מחיה המתים מקמי משיב הרוח, אומר ר"ת וכו'.

ובחי' המיוחסים להריטב"א, הביא תירוצי תוס', וכ' עוד, ומצאתי בתירוץ קושיא זו בשם הר"ר שלמיה ז"ל שכתב, דג' פעמים מזכיר תחיית המתים באתה גבור, ב' פעמים קמאי על שם שעבר, על שם שהחיה הקב"ה את יצחק שנעקד ורצה אברהם לשוחטו, והקב"ה החייהו וצוהו שלא יגע בו, [א"ה, עיין בלבוש [או"ח סי' קי"ב] שהביא מדרש אגדה, דבשעה שנעקד יצחק וניצל אמרו מלאכי השרת מחיה המתים], ועל שם אליהו ואלישע שהחיה מתים, או ע"י יחזקאל שהחיה מתים בבקעת דורא, והלכך בהזכרה קמייאת שמזכיר תחיית המתים ליכא למיחש שיחיה הקב"ה מתים, אבל תחיית המתים דסוף הברכה ונאמן אתה להחיות מתים, הוא ע"ש העתיד, שנאמן אתה להחיות מתים לעתיד לבא, וע"ז אמרינן כי מטא לאדכורי תחיית המתים על אליהו ואדמי כדובא ואטרירו.

ובבן יהוידע תירץ, דהתם הש"צ שהוא ר' חייא אומר זה לבדו, כי הוא היה המתפלל חזרה, ובניו העומדים עמו אין אומרים בפניהם, אך כדמטא לחתימה וכו' מוכרח שיענו אמן על ברכה זו, וכשיענו אמן על ברכה זו נמצא שלשתם אומרים דברים אלו ביחד, ולכן וכו' רגש עלמא וכו' ובלבל כוונתם, וכיון דנתבלבלה כוונתם, אע"ג דענו אמן לא נעשה בזה פועל גאולה, [א"ה, לכא' צ"ב, דהא נשבה זיקא ואתא מיטרא בלא עניית אמן דבניו, ומאי שנא תחיית המתים, ואולי דבר שאינו נס גמור שאני].

פה: פו. שמואל ירחינא חכים יתקרי ורבי לא יתקרי.

כ' המהרש"א בח"א, יש לספק בזה, ומה היה חסר שלא נסמך, והרי היה ראש ישיבה בנהרדעא בלי סמיכות. ואפשר לומר בענין הסמיכות, הא', שיש לו רשות לכוף ולדון ופטור מלשלם אם טעה, והב', שיש לו רשות להורות באיסור והיתר, כדאמרין בפ"ק דסנהדרין [ה.]. כי הווי נחית רב לבבל א"ל ר' חייא לרבי, בן אחותי נחית לבבל, יורה יורה ידן יתיר בכורות אל יתיר, והרי אף רב שלא נסמך נעשה ראש ישיבת סורא, וה"נ שמואל בלא רשות נעשה ראש, דכיון דנטילת רשות אינו אלא שיהיה פטור מלשלם, סמך על עצמו דחכים יתקרי בספרו דאדם, ואמרין [ב"ב קעה:]: הרוצה להתחכם יעסוק בדיני ממונות, על כן היה דן, כי היה חכם בדינין, ולכך הלכתא כוותיה בדיני, ולא טעה מעולם בדין, אבל באיסור לית הלכתא כוותיה, ואפשר שהוא עצמו לא סמך על עצמו להורות דבר איסור, כיון שלא נסמך ורבי לא יתקרי.

פה: לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכו'.

כ' בבן יהוידע, נ"ל בחלום ראה אותו ולא בהקיץ, ומן השמים הראו לו זה בחלום, להודיעו על דבר הנוגע לו, כדי שלא יטרח לבקש לו סמיכה, וגם כדי שלא ידאג ויצטער בראותו דלא מסתייעא מילתא לסמכו. [א"ה, אולי גם כדי שיוודע לרבי שלא יצטער עוד לסמכו. מיהו בהאי טעמא לחוד לא סגי, דא"כ לרבי היו מראים].

פו. והדר פרצופיה לאחוריה.

כ' בתוס' הרא"ש, והא דאמרין בפ' ערבי פסחים [קי:]: אורח אין בו משום זוגות, היינו טעמא התם משום דהווי כנמלך, שאינו יודע כמה יתנו לו לשתות, אבל הכא כמו בעה"ב הוה, כי כל צרכו יתנו לו. [ולא נתבאר אם משום דפריסתקא דמלכא הוה, או שבכל אדם נמי יתנו לו כל צרכו, דבעל הפונדק משתכר בכך].

פו. ספק, הקב"ה אומר טהור וכו', אמרו מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני וכו', כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור.

הרמב"ם [בפ"ב מהל' טומאת צרעת ה"ט] פסק דטמא [מספק], וכו' הכס"מ, ואע"ג דבפרק הפועלים אמרינן דקוב"ה אמר טהור, לא בשמים היא. ואע"ג דאמרינן מאן נוכח רבה בר נחמני, ואיהו אמר טהור ויצתה נשמתו בטהרה, י"ל דכיון דבשעת יציאת נשמה הוא דאמר הכי, הוי בכלל לא בשמים היא, ואינו כדאי להוציא מכלל שבידינו דהלכה כת"ק, ועוד שבתחלת פ"ה דנגעים סתם לן תנא הכי.

וכ' ע"ז החת"ס בתשו' [או"ח סי' ר"ח] וז"ל, מדברי כס"מ אלו יצא דין חדש, שכל שאמרו ת"ח סמוך לסילוקו מן העולם, הוא בכלל לא בשמים היא, והוא דבר חדש ותמייה ובלו טעם וסברא וכו'. אבל לא ידעתי מי הכניסו לכך, דהרי שם בב"מ מבואר דרבה בר נחמני מת לבדו בשדה, ושום אדם לא היה אצלו ולא שמע ממנו אומרו טהור טהור, ולא עוד אלא אפי' הבת קול שיצאה ואמרה אשרין רבה שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהרה, אותו הבת קול לא נשמע בין החיים, שהרי לא ידעו שמת עד שנפל פתקא משמים וכו'. ועל כרחק כל המעשה הזה דש"ס נודע לחכמי ישראל בחלום או אפי' ע"י אליהו שסיפר לאחד מהם או להרבה מהם, וא"כ עכ"פ אנחנו לא שמענו מפי רבה שאמר טהור על בהרת, רק שנאמין לרוה"ק וחלום צודק או אליהו, והיינו לא בשמים היא.

[ועיין בקונטרס דברי סופרים להגרא"ו [סי' ה' אות ה'] שכ', דהא דאמרינן לעיל [נט:]: לא בשמים היא ואין משגיחין בבת קול, הוא לענין ספיקא דדינא, אבל בספיקא דעובדא, תלוי אם הדבר צריך שני עדים, לא מהני בת קול ולא רוה"ק [ולא אליהו, כמש"כ לעיל מינה באות ד']. אבל בדבר שעד אחד נאמן, מהני גם רוה"ק או אליהו. ולפ"ז אולי ס"ל להכס"מ דלברר אם אמר רבה כן, הוי כספיקא דעובדא, ומה"ט לא פ"י כמש"כ החת"ס].

פו. ספדוהו תלתא יומי ותלתא לילותא.

כ' בבב' יהודיע, והם ס"ד דסגי בהכי ולא בעי שבעה ימים להספד, [כדאמרינן במו"ק [כז:]: שלשה ימים לבכי ושבעה להספד], מפני שהם באגמא, ואיכא צער ציבור בזה, ועוד היו יראים מן המלכות, [ושלשה ימים ושלשה לילות יש בהם ע"ב שעות כמנין חסד, כי ההספד הוא חסד חנם שאדם עושה עם הנפטר. כ"כ שם לעיל מינה], ואח"כ ע"י הפתקא השלימו שבעת ימים, [שיש בהם קס"ח שעות כמנין סם חיים], ובטחו בבת קול, ולא יראו מן המלכות שברח מהם.

פו. יומא חד הוה חמימא ליה וכו', א"ל לברתיה הניפי עלי במניפה וכו'.

כ' בבב' יהודיע, כדי להביא הרוח, שאז יוכל ללמוד תורה בישוב הדעת, וכיון שהיה רוצה הרוח בשביל עסק התורה וכו', לכך שלחו לו מן השמים רוח טוב. נמצא דמיון המעשים ההם להדדי, כי ביום פטירת רבה נשב רוח חזק בשביל כבוד תורתו של רבה וכו', וכן כאן נשב לר"ש בן חלפתא רוח טוב בשביל זכות התורה שהיה רוצה ללמוד באותה שעה.

ומה שאמר כמה ככרין דנרד למרי דיכי, הכונה כי דברי תורה נמשלו לבשמים של מיני ורדים שנותנים ריח טוב למרחוק, ולכן במתן תורה נתמלא כל העולם כולו בשמים [שבת פח:], וכמו שאין הוורדים שוים בריח הטוב היוצא מהם, שיש זה למעלה מזה, כן חידושי תורה שיחדשו החכמים שהם נקראים שושנים אינם שוים, שיש זה למעלה מזה, כפי עומק הדבר וכפי ענינו, לכן אמר וכו', והנה עתה שהביא לי הקב"ה רוח טוב שע"י כן אני יכול לעסוק עתה בתורה בישוב הדעת, כמה וורדין דנרד צריך אני ליתן לו, כלומר כמה חידושי תורה צריך לומר עתה לשמו של הקב"ה וכו' שעולה לפניו ית', דחידושי תורה הם גם נקראים שושנים וורדין.

פו. אמר רב שאובסים אותן בעל כרחן ושמואל אמר שאובסים ועומדים מאליהם.

כ' המהרש"א בח"א, הא ודאי לענין שיהיו שמונים, הא חזינן דבאבוסין בעל כרחן הם יותר שמנין, אלא דשמואל פליג וקאמר לענין בריאות

למאכל אדם יותר טובים באבוסים מאליהן, ושמואל רופא היה כדלעיל [פה:]. והרש"ש כ', יל"פ דמשום חשש איסור פליג שמואל, עיין ברמ"א יו"ד סי' ל"ג ס"ט. [דאיכא חששא דניקב הושט, ומצוי יותר מטרפות הריאה].

פו. בשכר שלשה זכו לשלשה וכו' זכו למן וכו'.

כ' המהרש"א בח"א, יש לדקדק דבפ"ק דתענית [ט]. אמרו המן בזכות משה והבאר בזכות מרים והענין בזכות אהרן, [וכבר הקשה כן בחי' המיוחסים להריטב"א, והניח בקושיא], ומהך דהכא גופא קשה, דמאי קרא לה בארה של מרים. וי"ל דבזכות אברהם לא היו זוכין בהן אלא לפי שעה, אבל בזכות משה ואהרן ומרים היו נמשכין המן והענין והבאר כך זמן רב ארבעים שנה. [ומיהו לא סגי בזכות דמשה אהרן ומרים שיבואו בתחילה, אי לאו זכותא דאברהם, אלא דאחר שכבר היו, אהני זכותא דמשה אהרן ומרים שישאר עוד זמן מרובה]. ובעינן יעקב תי', דאע"ג דהכל היו בזכות אברהם, מ"מ היה אפשר להיות דברים אלו קודם דור המדבר או אח"כ, הלא אב אחד לכולנו, והיו שלשתן דוקא בזמן דור המדבר, בזכות שלשה פרנסים אלו.

פו. שהם משתחווים לאבק רגליהם.

כ' בבב' יהודיע, ענין זה צריך ביאור, מה ענין השטות הזאת להשתחוות לאבק רגלים לעשותו ע"ז. [והגרע"ב כ', אבק ועפר הארץ שממנו נוצרו ואילו ישובו]. ונראה הכונה, כי היו הולכי דרכים קודם שילכו בדרך נכנסים לבית ע"ז שלהם ומקריבים לה קרבן, כדי שתלך עמהם בדרך ותלוה אותם עד שיגיעו למחוז חפצם לשומרם, וא"כ לפי דעתם הטפש חושבים שהע"ז הולך לפניהם והם אחריה, וא"כ אבק זה, אשר יהיה על רגליהם כבר דרסה עליו רגלי הע"ז, כי חושבים [ש]היא הולכת לפניהם, ונמצא אבק זה נתטמא בטומאת הע"ז שלהם שדרסה עליו, ולכך משתחווים לו בעת שיגיעו למחוז חפצם, ואחר השתחוויה רוחצים אותו, כי אצלם אבק זה מטומא בע"ז שדרסה עליו.

פו. דיקא נמי דכתיב ויהפוך את הערים האל, ולא כתיב כתיב ויהפכו.

בעינן יעקב הקשה, והא כתיב משחיתים אנחנו ל' רבים, ובבב' יהודיע הוסיף להקשות גם מקרא ד"וישלחנו ה' לשחתה", וישלחנו ל' רבים. ותיריך, דכיון דאזל מיכאל לשיזביה ללוט, נמצא השחתת המקום תלויה בשליחות מיכאל ג"כ, דא"א להשחית קודם שיוציא מיכאל את לוט, ולכך אמרו וישלחנו וגו', וכן כי משחיתים אנחנו וגו', ל' רבים. [א"ה, לכאו' היינו נמי טעמא למש"כ תוס' [בד"ה ההוא] ששניהם הוציאוהו, ומיכאל הלך עמו עד צוער, וגבריאל היה מצוה אותו למהר, ולהנ"ל יתבאר, דהצלת לוט לא נשלמה עד בואו לצוער, והכל בכלל שליחותיה דמיכאל, אבל גבריאל לא נשתתף אלא בהוצאתו וזירוזו, דבזה תליא שליחותו להפוך את סדום].

פו. ויפצר בם מאד, א"ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן וכו'.

כ' המהרש"א בח"א, איכא למידק אמאי לא הביא קרא דלעיל מיניה גבי לוט "ויאמרו לא כי ברחוב נלין" [י"ט, ב'], וכ"כ בב"ר וברש"י בחומש. וי"ל למאי דאמרינן בפ' אין עומדין [ברכות לד.] ג' דברים רובן קשה ומיעוטן יפה, והן שאור ומלח וסירוב, והשתא קאמר הכא דלקטן מסרבין אפי' יותר מדאי, כדכתיב ויפצר בם מאד. מיהו בפ' כיצד צולין [פז:]: משמע דאין מסרבין לגדול כלל, וא"כ על כרחך הא דמיעוטו יפה בקטן קאיירי. ואולי דבאדם בינוני קמיירי.

פו. נתעזן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר היופי למקומו.

כ' בבב' יהודיע, נראה לומר בס"ד, שרצה הקב"ה לעשות סימן ורמז לישראל באמנו הראשונה היא שרה הצדקת זיע"א, על הנהגתם בעוה"ז, כי סוף הכבוד לבא ותחזור עטרה ליושנה, ולא יתייאשו מאורך הגלות המר אשר באו מים עד נפש, כי כן היה בשרה אמנו ע"ה, אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטים, באופן שא"א להיות בדרך הטבע והשערת השכל שתחזור עטרה ליושנה להיות אשה בחורה, ועכ"ז אחר הזקנה הגמורה נתעזן הבשר ונתפשטו הקמטים וחזר היופי למקומו, כן יהיה לעתיד לבא בב"א אצל אומה הישראלית בניה של שרה, שאחר עוצם הגלות המר תחזור

עטרה ליושנה ויתקיים בנו מאמר הכתוב [יחזקאל ט"ז, י"ג] ותיפי במאד מאד ותצליח למלוכה.

פז. עד אברהם לא הוה זקנה וכו'.

כ' המהרש"א בח"א ודאי הזקנה ע"ש רוב שנים היה כבר בעולם [כדכתיב קראי טובא, יעו"ש], אלא שלא היה בעולם הזקנה הניכרת בליבון שיער, ודבעי משתעי בהדי אברהם וכו', וע"ז ביקש רחמים להיות הזקנה ניכרת בליבון שיער. ועיין ברי"ף שבע"י שכ' דעד אאע"ה היה היכר, דהקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין פרצופיהו דומין זה לזה [כדתנן בסנהדרין לז.], אבל קלסתר פניו של יצחק היה דומה לאברהם, לכך בעי זקנה.

פז. עד דהוה אלישע לא הוה דחליש ואיתפח, אתא אלישע בעא רחמי ואיתפח.

הקשה הרי"ף בע"י, מהא דאמרו בב"ר [פס"ה] דחזקיהו חידש חולה שיתרפא. ותיריך דמאלישע עד אליהו היו מתרפאין ברפואות הכתובות בספר רפואות, וחזקיהו גנזו, כדי שיהו נושאים עיניהם לשמים, וחידש עמידות חולי בזכות התפילה, כמו שנתרפא הוא בלא ספר רפואות מכח תפלה שנתפלל. עוד פירש, דחזקיהו חידש דגם מהחולי שנגזר עליו שימות עמד ממנו וחי, דהא כתוב ביה כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה, ועם כ"ז הועילה תפלתו לחיות מאותו חולי.

פז. השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר וכו'.

כ' הרש"ש, ונ"ל דהוא"ו [מתבת וכשנים] הוא וא"ו המחלק, וכאילו אמר או כשנים, [וכ"מ קצת מל' רש"י] [ב"ד' ואמר], שהשמיט תבת וכשנים, ור"ל דכפל לו שכרו כשני פועלים, והוא לרבותא דחכמים, דאפ"ה שמין בבינוני ולא כהפחות. [א"ה, לכאו' איכא למימר נמי דהרבותא הוי איפכא, דאע"פ שפסק עמו בעין יפה שכפל לו שכרו, לא אמרין דאף בזה עינו יפה לשום כהיתור שבפועלים].

פז. וחכמים אומרים משמנין ביניהם.

פירש"י כמנהג המדינה בינונית. ובשיטמ"ק בשם ר"ח כ' וז"ל, פירוש מחשבין הגדול שבשכירות והפחות שבשכירות, וכולל זה עם זה, ונותן לו חציו של שניהם. עכ"ל. [והיא שיטת הרמב"ם שהביא הגר"א בהגהתו כאן]. ובח"ה המיוחסים להריטב"א כ' בשם הראב"ד בשם י"מ, דשמין את המלאכה אם שויה ביתר שבשכירות.

וכ' הרמב"ן, שמעינן מינה דכל כה"ג לא אמרין המוציא מחבירו עליו הראיה, אלא כל היכא דתרווייהו היה להם לפרש, א"נ תרווייהו לא היה להם לפרש, משמנין ביניהם. [יעו"ש עוד].

פז. ברש"י ד"ה לימדה. שכל נקודה עוקרת התיבה שאינה אלא לדרשה, ודרוש מינה דרך ארץ.

כ' הנימוק"י, מפירש"י שבכאן מתיישב לי מה שמקשין העולם על פירש"י שבחומש, [שכ' וז"ל, כל מקום שהכתב רבה על הנקודה, אתה דורש הכתב וכו', וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה, שאף לשרה שאלו היו אברהם וכו'], לא ינקוד אלא נקודה אחת על הלמ"ד ונשאר נמי איו, שלש נקודות למה לי, והשתא א"ש, דאדרבה מדאיצטריך לנקוד שלש נקודות, שמעינן דרך ארץ דהכא, דאי לא נקד אלא נקודה אחת על הלמ"ד לא הוה שמעינן אלא איו לומר ששאלו לאשה על האיש, ולא הוה שמעינן דרך ארץ נמי, אבל השתא דנקוד שלש נקודות, על כרחך להכי אתא, לעקור התיבה ולדרוש דלא שאלו משום שלא ידעו היכן היא, דודאי ידעו, אלא לאשמעינן דרך ארץ ששואלים לבעלה בשלומה, דאל"כ דלא אתא אלא לומר ששאלו נמי לאשה, לא הו"ל למנקד אלא נקודה אחת על הלמ"ד. [וע"ע במהרש"א בח"א שהאריך בזה].

פז. בתוד"ה פת קטנית. ונפק"מ לאדם שאמר ליתן לפועליו וכו'.

ובחי' הריטב"א החדשים כ' דנפק"מ לענין עירוב, דאי אמרת פת קטנית תנן, מערבין בו, ואי לא, אין מערבין בו, דלא איקרי פת. [ועיין במהרש"א דהא דלא רצו התוס' לפרש דהאבעיא איך אמר ר' יוחנן לבנו, משום דא"כ ליכא נפק"מ, ולהריטב"א לכאו' אין הכרח לזה, דמ"מ נפק"מ לענין עירוב].

פז. בתוד"ה במחובר. פי' שאין צריכין עוד לקרקע.

פי' המהר"ם דאתו לאפוקי מפירש"י, דמשמע מלשונו שכל זמן שתולשן אפי' צריך עדיין לקרקע, אוכל. [אבל איפכא, כשאין צריכין לקרקע ואינו תולשן עתה, כגון שמשמין [לרב דס"ל לקמן [צג.]] משמור כעושה מעשה], לא נימא דלרש"י אינו אוכל ולתוס' אוכל, דודאי אף לתוס' בעינן שעת קצירה, כדיליף בגמ' בשעה שאתה נותן לכליו של בעה"ב. [והרע"ב כ' כל' רש"י, ובתו"ט הביא דבריו והוסיף ע"ז, כלומר שנגמרה מלאכת בישולן שאינן צריכין עוד לקרקע. ונראה מדבריו דנקט דלא פליגי רש"י ותוס' בזה].

פז. מה לכרם שכן חייב בעוללות וכו', מה לקמה שכן חייבת בחלה.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, פי' לאו למימרא דהא קולא הוא, דאדרבה חומרי ניהו, אלא בתורת טעמא אתי, מה להני שכן יש בהם קולא לממונו של בעה"ב, שחייבו הכתוב לתת לאחרים חלה ועוללות, וכשם שזיכה לאחרים בכך זיכה בו לפועל. [אבל הא דפריך בסמוך שכן יש בהן צד מזבח ליכא לפרושי הכי. ואולי התם א"צ לזה, דקולא היא מה שהכשירו הכתוב למזבח. וא דנימא דעל מה הצד פריך פירכא כל דהו].

פז. אתיא קמה קמה.

הקשה בחי' המיוחסים להריטב"א בשם הראב"ד, וכי אדם דן גזירה שוה מעצמו, דהא לא קיימא הך גזירה שוה. ואיכא למימר מפני שיד פועל על התחנתונה, גמרינן להך בנין אב דקמה דגלי בדוכתא אחריני דבכל קמה אוכל. א"נ דלאו גזירה שוה ממש היא, אלא גילוי מילתא בעלמא שפירוש קמה כאן כפירוש קמה הכתוב שם. וז"ל הרמב"ן, ואיכא למימר מה מצינו קאמר, הואיל ומצינו קמה בתורה דהיא קמה דמחייבא בחלה, אף כל קמה האמורה בתורה סתם כגון זו, אין לך בה אלא קמה דמחייבא בחלה, ויד פועל על התחנתונה. ורש"י ז"ל כתב, המקשה אומר גזירה שוה כדי להקשות, ואיכא למימר דגמיר מרביה גזירה שוה דקמה קמה, ולא ידע ליה למאי לוקמיה, אי להא אי למילתא אחרית, וכבר כתבתי במקומות רבים שכל הגז"ש כן נמסרו לנו ממש רבינו, קמה קמה לגז"ש, אבל אינו ידוע לנו בפירוש מאיזו מהן נאמרה.

ועיין בהגראמ"ה שכ' ע"ד רש"י, לא אשכחן כה"ג דלפרוך גז"ש, דהא אין אדם דן גז"ש מעצמו, ועוד קשה לפירוש דהול"ל שעורים דוקא. [והרש"ש כ' מוכח קושיא זו דקרא ד"מהחל חרמש בקמה" ר"ל קמת הדיוט, דקודם קצירת העומר אסור לקצור מכל חמשת המינין זולת ע"י קיטוף, ואחר קצירת העומר מותר לקצור כדרכו בחרמש, וזהו שאמר הכתוב מהחל חרמש בקמה פי' אחר קצירת העומר שאז תחל להתראות חרמש בקמה חמשת המינין. יעו"ש עוד]. [וקצ"ע דא"כ אף בזמן דליכא עומר שייך למימר הכי, דמשעה שהאיר המזרח דיום ט"ז בניסן קרינן ביה מהחל חרמש בקמה, להתיר קצירת הדיוט בחרמש כדרכו, וליהוי ספירת העומר דאורייתא אף בזמן הזה כדכתיב מהחל חרמש בקמה תחל לספור וגו'].

ומסיק הגראמ"ה, ולולא ד' רש"י נ"ל דפריך מקרא ד"מהחל חרמש בקמה" דמוכח דהעומר נקצר קודם לכל קמה, ועל כרחך דלא מיקרי קמה רק מחמשת המינים, דהא שאר מינים נקצרים קודם לעומר. [ומ"מ קרא בקצירת העומר איירי, שהיא תחילה לקצירת כל קמה, ובזה הוא דלא כהרש"ש]. והא דאמר דמחייבא בחלה, סימנא בעלמא, ורהטא דלישנא דהתחלת הסוגיא הוא.

פז. מה להצד השהו שבהן שכן יש בהן צד מזבח.

כ' בתוס' הרא"ש, ואע"ג דכוסמין ושבולת שועל ושיפון אין בהם צד מזבח, מ"מ צד דגן מיקרי. [ולר' יוחנן בן נורי דאמר בפסחים [לה.]] אורז מין דגן הוא, לכאו' אף הוא בכלל].

פז. בשעת חרמש אכול, שלא בשעת חרמש לא תיכול.

כ' הרמב"ן, הכי משתמע קרא, "וקטפת מלילות בידך" לאכול, ולא תהא קוצר במגל לצורך אכילה, שאם נתן דעתו על המלילות האלו לאכלן, אינו רשאי לקצרן במגל אלא קוטפן בידו, וכן אם קצרן במגל לצורך בעה"ב, שוב אינו רשאי לאכלן, דהו"ל תלוש, והוא עושה במחובר, והעושה במחובר אינו אוכל בתלוש, ומדלא כתב רחמנא ולא תקצור בחרמש, משמע ליה וחרמש שאתה קוצר בו לא תניף לצורך עצמך על קמת רעך וכו'.

והוצרכתי לפרש כל זה, מפני שראיתי לר"מ הספרדי שאמר [פי"ב מהל' שכירות ה"ב], העושה במחובר אינו אוכל אלא כשיגמור עבודתו, והמבטל ממלאכתו ואוכל בשעת מלאכה, הרי זה עובר בלא תעשה, שנא' וחרמש לא תניף, מפי השמועה למדו שכל זמן שהוא עוסק בקצירה לא יניף חרמש לאכילתו, וכמדומה לי שטעה בפירושו ברייתא זו שבספרי, אלא קרא למאי כדכתבין אתא.

פז: אמר קרא קמה, לרבות כל בעלי קמה.

ופירש"י העומדים בקומה בארץ. וכ' ע"ז הרש"ש, בב"ק [ס.] דדריש ר' יהודה מ"הקמה" [דכתיב בקרא ד"כי תצא אש"] לרבות כל בעלי קומה, פירש"י אף בעלי חיים, והכא ממעטינן לקמן [פט.] מ"דיש" את החולב וכו', [ועיי"ש בתוד"ה סד"א], ולכן בדיוק אמר הש"ס התם בעלי קומה והכא בעלי קמה, והנה שם בב"ק דרשי רבנן מה קמה בגלוי, ולאפוקי טמון, והכא אוכל בשומים ובצלים כדמוכח לקמן [פט.] יצא המנכש בשומים וכו', והם נקראים טמון [בפ"ו דפאה מ"י]. [ועיי"ש בר"ש דבירושלמי מקשה מפלוגתייהו דר' יהודה ורבנן בההיא מתני' דפאה אפלוגתייהו בב"ק], הוא משום דמפקינן לה לכל בעלי קמה, וכדאמרין בב"ק שם, לר' יהודה דמחייב על נזקי טמון באש, קמה למה לי, לרבות כל בעלי קומה.

פז: מה להלן בפועל הכתוב מדבר, אף כאן בפועל הכתוב מדבר.

כ' הרש"ש, לכא' לפי מש"כ תוס' לעיל בריש פ' האומנין [עה: בד"ה השוכר] דפועל לא משמע אלא שכיר יום, קבלן לא אכיל, אבל מסתימת הפוסקים לא משמע כן, וכן מל' רש"י לקמן [צב. בד"ה ת"ק] משמע דקבלן אוכל ג"כ, עיי"ש. ונראה משום דלמ"ד אומן אין קונה בשבח כלי דעובר בקבלן משום כל תלין כדלקמן [ק"ב]. ודאי דאכיל ג"כ, כיון דילפי מהדדי [מדנאמר כאן ביאה ונאמר להלן וכו'], אלא אפי' למ"ד אומן קונה בשבח כלי, מ"מ מודה דיש קבלן דעובר משום כל תלין, כגון שליח דאגרתא כדלקמן שם ובתוס', ולענין אכילה לא שייך לחלק.

וז"ל התוס' ר"ד, מה להלן וכו', פירוש כל פועל אוכל מן התורה, בין שכיר יום בין קבלן, כגון שקיבל קמה לקצור, דכיון דמלא תבא עליו השמש גמרינן, קבלן נמי איתיה בלא תבא עליו השמש כדאמרין לקמן בפ' המקבל.

פז: רעך ולא בכרם כותי וכו'.

ופירש"י למימרא דבכרם כותי מותר אף ליתן אל כליו. אבל בחי' הריטב"א החדשים לקמן [בד"ה הניחא] כ', דקרא לאסור אכילה בשל כותי אתא, דאחשביה רחמנא כגזל, כיון דאיהו לאו בר מצוה הוא. [וכעין מיעוטה דהקדש לחד מ"ד לקמן, דלחומרא הוא, שלא יאכל כלל בשל הקדש]. [ולקמן דאמרין הניחא מ"ד גזל עכו"ם אסור, לא גרס היינו דאיצטריך קרא למישרי פועל].

וכ' החת"ס, דגירסא שלפנינו אתיא כמ"ד בפסחים [לא: גבי בע"ח קונה משכונן, דאע"ג דגבי גוי לא שייך צדקה, אפ"ה קונה ישראל משכונן מ"ק, וה"נ ק"ו השתא מישראל אכיל מעכו"ם מבעיא, ועל כרחק קרא להתיר אתי, שנותן לכליו. אמנם לאידך מ"ד התם [דקיי"ל כוותיה] דבמשכונן של גוי דלא שייך צדקה אין ישראל קונהו, כו"ע מודו דה"נ אין ישראל אוכל בכרמו של נכרי כלל, דהו"ל גזל כיון שאינו בר מצוה.

ולקמן דאמר דלמ"ד גזל עכו"ם מותר דריש ליה למעט הקדש, כ' שם הריטב"א, דלמ"ד גזל עכו"ם אסור, תרתי שמע מינה, דרעך ולא של גוי ושל הקדש, דלאו רעך הוא. [אבל לפירש"י י"ע אי איכא למידרש תרתי, חד לחומרא לאסור בהקדש לגמרי, וחד לקולא להתיר בעכו"ם ליתן לכליו. ועיי"ב ב"ק [לז: דדריש "שור רעהו" לפטור לגמרי כשנגח שור של עכו"ם, ובנגח שור של הקדש פליגי תנאי אי דרשינן לפטור לגמרי, או להחמיר לחייב תם בנזק שלם].

פז: הניחא למ"ד גזל עכו"ם אסור וכו', אלא למ"ד גזל עכו"ם מותר וכו', מוקים לה בכרם רעך ולא של הקדש.

הרי"ף והרא"ש [סי' ב'] הביאו בכלל הך ברייתא דרשא זו דרעך ולא של הקדש. ותמה ע"ז בפ"ח [אות ב'], דכיון דפסקו שניהם בפ' הגוזל בתרא דגזל עכו"ם אסור, אמאי לא שבקי לברייתא כדמיתנייא, רעך ולא עכו"ם. ובנימוק"י כ' ע"ד הרי"ף וז"ל, מדלא אמרינן איפכא ולא של עכו"ם לומר דרעך הוא דאמר קרא "ואל כליך לא תתן" אבל בשל עכו"ם תן, שמעינן דגזל עכו"ם אסור. וכ' ע"ז בפ"ח, לפי הסוגיא איפכא הוה, דכיון דדרשינן ולא של הקדש, היינו משום דבעלמא גזל עכו"ם מותר בפועל מבעיא, ואי דבריו אמורין על דברי הרי"ף בלא"ה שמעינן ליה הכי בהגוזל בתרא.

פז: ואכלת ולא מוצץ.

מדברי תוס' [בד"ה שבעך] משמע דמעטינן ליה משום דאין זה אכילה אלא שתיה. והקשה הרש"ש, דהא מוכח לקמן [צב:] גבי נתפתחו חביותיו דשותין ביין, וכן לקמן [צא:] אוכלין ענבים ושותין יין. וצ"ל דלא ממעט אלא שתיה בענבים, דכיון דראויים לאכול, קרינן בהו אכילה דוקא, אבל יין שתיה דידיהו זהו אכילתן וכו'. ומפירש"י משמע לי דהטעם דמעטינן מוצץ הוא משום דזורק החרצנים, דואכלת משמע שיאכל כל הראוי לאכול, ולאפוקי גרעיני תמרה וכו"ב שאין דרך לאכלם.

וז"ל המאירי, וכשהפועל אוכל בענבין, אסור לו לאכלם דרך מציעה ולזרוק קליפות וגרעינים, מפני שהוא נותן מקום לאכילה מרובה, אלא אוכל דרך אכילה, והוא שנאמר ואכלת ולא מוצץ, וכן לא יאכל דבר אחר עמהם וכו' כדי להוסיף אכילתן וכו'. ובשיטמ"ק בשם ה"ר יהונתן כ' וז"ל, כלומר אסור לפועל שיאכל הענבים בשעה שאינו תאב להם, שאינו יכול לאכול החרצנים והזג אלא מוצץ היין מן הענבים וזורק הקליפה החיצונה, דבודאי הוא אוכל אותה באכילה גסה, ואין זה כנפשך שבעך, לפי שיותר משבעך הוא.

פז: בתוד"ה רעך. דס"ד כי היכי דשרי רחמנא איסור גזל שאוכל משל חבירו, ה"נ הו"א דשרי בשל הקדש.

כ' בקה"י במעילה [סי' א' אות ג'], יש להקשות, דהא לקמן [צב:] גבי פועל העושה בנטע רבעי דאמרין שאסור לאכול, ואין הבעלים מחויבין כלל לפדות כדי להאכילם, דאיסורא לא זכי לה רחמנא, ומאי שנא הקדש משאר איסורים דצריכים קרא למעט, והלא הקדש הוא ג"כ איסורא. ולדברי התוס' בכתובות [ל: בד"ה זר] אתי שפיר, דכל דין קרן וחומש דמעילה הוא מדין גזילה, ושפיר סד"א דבהקדש ג"כ שרי, כיון שיסוד איסורו הוא מדין גזל, וגזל מבעל הממון רחמנא שרייה גבי פועל בשעת מלאכה.

ובחי' הריטב"א החדשים כ', וא"ת של הקדש למה לי קרא למיסריה, והלא יש בו דין מעילה מן התורה כיון שנתלש. [ועיי' בקוב"ש [ח"ב סי' כ' אות ו'] דמלשון זה נראה דבמחובר ליכא איסורא]. י"ל [דאתיא אפי'] [דאיצטריך] כשהתנה שלא יחול עליו הקדש אלא בדמיו, וכההיא שאמרו [לעיל נז:]: בונין בחול ואח"כ מקדישין. [וכ' ע"ז בקוב"ש, נראה מל' הריטב"א שהקנה להקדש החפץ לדמיו, כמו חמרא לדמיה. ולפי דברי הריטב"א, אפשר דבכל זוכתא דמעטינן הקדש מקרא, הדבר תלוי בקנין הקדש ולא בקדושה. יעו"ש עוד].